

DUYGU VE DÜŞÜNCELERİN DİLİ TÜRKÜLER ÜZERİNDEN ANADOLU HALKININ KADER ALGISI

THE PERCEPTION OF PREDESTINATION OF THE ANATOLIAN PEOPLE THROUGH THE FOLK SONGS, THE LANGUAGE OF EMOTIONS AND THOUGHTS

Sabri YILMAZ*
Ramazan ÇALKAN**

Öz

Bu makalede Anadolu halkının duygu ve düşüncelerini ifade eden türkülerde yansıyan kader algısı, örnekleme yoluyla tespit edilerek söz konusu inancın arka planı analiz edilmeye çalışılacaktır. İnsanoğlu, tarih boyunca yaşadığı mutluluk ya da umutsuzluğuna yol açan iyi ya da kötü olaylara dair duygu ve düşüncelerini çeşitli vasıtalarla ifade etmiştir. Türk halkının kültürünü nesilden nesile aktaran türküler de Anadolu halkının duygu, düşünce ve inançlarını yansıtan en önemli kaynaklarından. Anadolu türkülerinde bireysel ve sosyal boyutlar barındıran göç, savaş, ayrılık, ölüm gibi birçok olgu aşıklar tarafından ele alınmıştır. Anadolu halkı aşkı, yaşadığı ızdırabı, ayrılıkları, hayat boyu karşılaştığı üzüntü ve acı verici durumlar ile bunların sebeplerine dair düşüncelerini yaktığı türkülerde yansıtmış; karşılaştığı olayları anlamlandırma hususunda kendi iradesini ve söz konusu olaylar karşısındaki konumunu, çoğunlukla, göz ardı ederek sorumluluğu kadere/ezeli yazgıya yükleme yoluna gitmiştir. Zira Anadolu halkı esaslarının tespiti ve çerçevesinin çizilmesi hicri birinci asra kadar dayanan dini ve kültürel arka plana sahip bir toplumdur. Hicri birinci asrın yarısından itibaren Müslümanlar üzerinde hâkimiyet kuran Emeviler tarafından, Kur'an'ın temel esasları ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ile ortadan kaldırılan İslam öncesi fatalist anlayış yeniden canlandırılmış ve baskı yoluyla bir inanç ilkesine dönüştürülmüştür. Dolayısıyla, insanlar kendi ihmalleri sonucu karşılaştıkları olumsuzluklar ve başa çıkmakta zorlandıkları durumlar karşısında sorumluluğu üstlenmek yerine, kader inancına sığınmayı bir çıkar yol olarak görmüşlerdir. Bu durum uzun bir geçmişe sahip Müslüman-Türk toplumunun inanç ve düşüncelerinin bir ifade aracı olan Anadolu türkülerine de yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Kader, Anadolu Halkı, Türkü, İnsan İradesi.

Abstract

In this article, perception of predestination reflected to folk songs which describe Anatolian people's emotions and thoughts, will be tried to be analyzed. Humankind expressed their emotions and thoughts which caused his happiness or unhappiness, in various ways. Folk songs are among the most important sources which reflect Anatolian people's emotions, thoughts and beliefs. Anatolian people reflected their loves, sorrows, separations, sadness and agonizing situations they face lifelong and their thought regarding the causes of them, to the folk songs they composed; they mostly overlooked their wills regarding making sense of the events they encounter and their positions against the events in question and they were in tendency to load the responsibility to destiny. Because Anatolian people is a society who have a religious and cultural background and whose detection of rules drawing of frame date back to hijri first century. The fatalist mentality, which was abolished by the main principles of Qur'an and practice of the Prophet Muhammed, was resurrected and was turned into a belief principle through oppression by the Emevis who gained dominance over Muslims from the half of hijri first century. Thus, people falled back upon the belief of destiny instead of taking responsibility against negative events they encounter which are the results of their own omission and the situations they had difficulty in overcoming. This fact was reflected to Anatolian folk songs which are a means of expression of beliefs and thoughts of Muslim-Turkish society who has a very long history.

Keywords: Islamic Theology/Kalam, Predestination, Anatolian People, Folk Songs, Human Will.

Giriş

İnsanoğlunun hayat boyu karşılaştığı gerek sevindirici gerekse üzüntü verici olaylara dair duygu ve düşüncelerini kelimelere dökerek ifade etmesi, bunları ses ve ahenk uyumu içerisinde yorumlamasıyla müzik meydana gelir. Müzik üreticisi ve yorumcusunun bireysel duygu ve düşüncelerini ifade ettiği kadar halk nezdindeki tekabüliyeti nispetinde de sosyal bir boyut kazanır. Bu bağlamda müzik, bireysel bir çaba ve emeğin ürünü olarak ortaya çıktığı coğrafyanın sosyal, kültürel ve dinî alanlardaki temel dinamiklerinden etkilenir. İçinde doğduğu toplumun temel dinamiklerini yansıttığı, bireylerin duygu ve düşüncelerine tercüman olduğu nispette ise hüsn-i kabule mazhar olur.

Cemil Meriç'in "Din, aşk, şiir... Boşlukta yuvarlanan insanın bir yıldız attığı merdivenler."¹ ifadesinde de vurguladığı gibi evrenin ruhunu, varoluş gayesini arayan insan, hayatı boyunca maruz kaldığı

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Antalya, (sabriyilmaz@akdeniz.edu.tr).

** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Cemil Meriç (2016). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları, 298.

sevinç, mutluluk, keder ve umutsuzluk gibi duygularını, inanç ve düşüncelerini dile getirmeye çalışmış, bunu da kimi zaman edebiyat kimi zaman da müzik vasıtasıyla açığa vurmuştur.

Dil ve edebiyat gibi müzik de doğduğu ortamın ve insanların karakteristik yapısını yansıtması; toplumda meydana gelen olay ve durumları ifade etmesi; aşk, acı, sitem, gurbet, yoksulluk, göç, savaş gibi durumları sanat vasıtasıyla müşahhas kılması bakımından ortaya çıktığı kültürün en önemli aktarıcılarında biri olma özelliğini haizdir. Bu yönüyle müziğin, -her ne kadar sanatçının, bestecinin veya yorumcunun bireysel bir çabası olarak görülsün de- zamanla halk nezdinde hüsn-i kabul görmesi ve toplumun vazgeçilmez değerlerinden biri olması açısından sosyal bir boyuta da sahip olduğu aşikârdır. Müziğin bir formu olan türküler de Anadolu toplumunun duygu ve düşünceleriyle yoğrulduğundan, -dolayısıyla sosyal zemine dayandığından- içinde geliştiği toplumsal yapıya hitap edebilmektedir.

Anadolu türkülerinde bireysel ve sosyal boyutlar barındıran yoksulluk, göç, savaş, ayrılık, ölüm gibi birçok olgu âşıklar tarafından ele alınmıştır. Bu tür durumların meydana gelişindeki asıl etken ya da karar verici merciin kim olduğu sorusu, türkülerde âşıklar tarafından cevaplanmaya çalışılmıştır. Meydana gelen ya da gelebilecek olayların ilahî irade tarafından tayinini ifade etmek üzere insanlar, kader kavramına sık sık atıf yapmış, baş etmekte zorlandıkları olayların sebebi olarak gördükleri kaderi, adeta günah keçisine çevirmiş, bu anlayışı türkülerde de yansıtmışlardır. Anadolu halkının duygu, düşünce ve inançlarını merak edenler için başlıca kaynaklardan olan türküler, daha çok Türk halk edebiyatı ve folklor araştırmacıları tarafından inceleme konusu yapılmaktadır. Dinî içerik açısından ise türkülerini inceleyen, görebildiğimiz kadarıyla, Nebile Özmen'in "Kültürel ve Dinî Kodlarıyla Kültürel Belleğimizde Rumeli Türküleri" başlıklı makalesi² ile Şerife Nihal Zeybek'in "Ege Türkülerinde Giyim-Kuşam ve Tesettür" adlı makalesi³ ve Dilek Kirlenmez'in "Türk Halk Müziği Sözlü Eserlerinde İtikat, İbadet ve Ahlak ile İlgili Motifler" başlıklı yüksek lisans tezinin⁴ yanında, sadece bir arabesk sanatçıyı merkeze alan Sinan Öge'nin "Arabesk Kader Algısı-Orhan Gencebay Örneği-" başlıklı makalesinden⁵ başka akademik bir yayın bulunmamaktadır. Asırlardır Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk toplumunun türkülerde yansıyan kader inancını, arka planını da dikkate alarak incelemek gerektiğine dair düşünce, bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Büyük bir yekûn teşkil eden türkülerin tamamını bu açıdan ele almak bir makalenin sınırlarını çok aşacağından, ayrıntılı bir incelemenin başka bir çalışmaya bırakıldığı, burada bazı örnekler üzerinden bir değerlendirme sunulmaya gayret edildiği göz önünde bulundurulmalıdır.

1. Türk Halk Müziğinin Bir Formu Olarak Türküler

Türkü kelimesi köken olarak "Türk" kelimesinden türemekte olup Türk'e özgü anlamına gelmektedir. Şemseddin Sami türküyü, "Türlere mahsus lahinde (ahenkli) şarkı"⁶, M. Fuat Köprülü "Türlere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkısı"⁷; Ahmet Talat Onay "Türlere mahsus lahin (ahenk) ile söylenen şarkılar"⁸ şeklinde tanımlamışlardır.⁹ Folkloru ve türkülerini "halkın bağrını delmiş acıların, yüzünü güldürmüş sevinçlerin hikâyesi"¹⁰ olarak tanımladığımız ve böyle algıladığımız takdirde, türküler çağın ruhunu geçmişin bilgelikleriyle birleştiren,¹¹ geçmişin tecrübe dolu mirasını bugüne ulaştıran, ait olduğu toplumun dilini ve hafızasını bünyesinde taşıyan bir manevî miras olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Türkü, kendine özgü çeşitli ezgilerle söylenen, anonim halk edebiyatı nazım biçimi ve türüdür. Halk Edebiyatı nazım türleri, anonim halk şiirleri ve âşık şiirleri olarak temelde ikiye ayrılmaktadır. Anonim halk şiirlerinin sahibi bilinmemektedir. Türküler anonim halk şiiri kategorisinde ele alınabildiği gibi âşık şiirleri kategorisinde de değerlendirilebilmektedir. Bundan dolayı türküler Halk Edebiyatının en zengin alanlarından biridir.¹²

² Nebile Özmen (2014). Kültürel ve Dinî Kodlarıyla Kültürel Belleğimizde Rumeli Türküleri. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 8/2, (Temmuz 2014): 75-94.

³ Şerife Nihal Zeybek (2015). Ege Türkülerinde Giyim-Kuşam ve Tesettür. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3, (Mart 2015): 119-138.

⁴ Dilek Kirlenmez (2007). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserlerinde İtikat, İbadet ve Ahlak ile İlgili Motifler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁵ Sinan Öge (2014). Arabesk Kader Algısı-Orhan Gencebay Örneği-. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41/47-76.

⁶ Şemseddin Sami (2004). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Alfa Yayınları, 400.

⁷ M. Fuat Köprülü (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 246.

⁸ Ahmet Talat Onay (2012). *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Türler*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 87.

⁹ Feyzan Göher Vural (2011). Türk Kültürünün Aynası Türküler. *e-Journal Of New World Sciences Academy*, 6 (2011): 398.

¹⁰ Isparta Valiliği (1998). *Isparta'nın Folklorik Yapısı*, Isparta, 1.

¹¹ Veyşel Şahin (2013). Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler. *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*. Ed. Kemal Pürlü. Sivas: Sivas Valililiği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 107.

¹² Nurur Uğurlu (2009). *Halk Türkülerimiz Folklor ve Etnografya*. İstanbul: Örgün Yayınevi, 887.

Anadolu'da "Aşk ağlatır, dert söyler." diye bilinen atasözünün de işaret ettiği gibi¹³ halkın göç¹⁴, gurbet, savaş, yoksulluk, çaresizlik ve gariplik¹⁵ gibi toplumu derinden etkileyen travmatik olaylarını yansıttığı kadar; insanların aşk, özlem, ölüm korkusu gibi bireysel duygularını da açığa vuran türküler Anadolu'nun bağrından çıkan halk sanatçıları tarafından manzum bir tarzda saz eşliğinde terennüm edilmiştir.¹⁶ Âşık Veysel'in aşağıdaki dizeleri de bu durumu ifade etmektedir:

*Bayramlarda, düğünlerde,
Toplantıda, yığınlarda,
Sıkılınca, dar günlerde
Türkü, Türkü çağırırız.*¹⁷

İnsanoğlunun müzik duygusu evrensel olmakla birlikte, her halk ve toplum kültürel birikimi doğrultusunda kendisine has müziği de meydana getirmiştir. Türküler ortaya çıktığı köy, kasaba, şehir gibi sınırlı alanlardan halk ozanları, abdallar, bozlaklar vasıtasıyla farklı mekânlara ulaşmış ve zamanla o coğrafyada yaşayan insanların ortak miras unsurlarından birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda Anadolu'da, asırlar boyu tarihe ve kendisine tanıklık edecek çoğu zaman basit, fakat veciz ifadelerle meydana getirilen türküler, halk ozanları tarafından kulaktan kulağa aktarılmış ve bugüne kadar varlığını korumuştur. Türkülerin kendine has dili ve üslubunun yanı sıra Anadolu insanında meydana getirdiği manevî etki göz önüne alındığında, Anadolu'yu ve Anadolu insanının hayata bakışını, dolayısıyla duygu, inanç ve düşüncelerini anlamada bir anahtar olduğu görülür. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Anadolu'nun romanını yazmak isteyenler, ona mutlaka türküler yoluyla gitmelidir." sözü de bu hakikati dillendirmektedir.¹⁸

Türküler çoğu zaman bir âşık tarafından yakılıp söylene de zamanla halkın duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimine dönüşmüş, böylece toplum tarafından sahiplenilmiştir. Zira türküler bireysel acıları, ayrılıkları, sevinçleri ve sitemleri toplumsal hafızada canlı tutmaktadır.¹⁹ Türkülerde kullanılan sade, akıcı ve damıtılmış dil, insanı derinden etkileyen duyguları kısa ve özlü ifadelerle ortaya koyması bakımından da önemlidir. Barındırdığı olağan üstü ifade gücü, kendilerinde üslup bakımından fazla veya eksik herhangi bir şey bulunmayışı, yapaylıktan ve gösterişten uzak olması türkülerin, halk tarafından sahiplenilmesinde ve meydana geldiği toplumun kültürünün vazgeçilmez bir ögesi olmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sahiplenmenin ve canlılığın sürmesindeki başlıca etkenler, meydana geldiği toplumun fikirlerinin, din anlayışının ve düşünce dünyasının arka planındaki temel dinamiklerden etkilenmesi ve bunları kendi bünyesinde barındırmasıdır.

Tarihî seyir içerisinde Türk milletinin yoldaşı olan türküler; Türk kültürünün dayandığı duygu, düşünce ve inançların yeni kuşaklara aktararak kolektif hafızanın asırlar boyu korunmasında bir köprü işlevi görmektedir. Anadolu insanının inanç ve düşünce dünyasını yansıtan türkülerde dikkat çeken başlıca unsurlardan biri de kader inancıdır.

2. Kader Kavramı ve Kader İnancının Tarihî Arka planı

Sözlükte "güç yetirmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak" gibi manalara gelen kader, terim olarak Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle tayin ve tespit etmesi, şeklinde tarif edilir. Bu bakımdan kader, Allah'ın yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyiş kurallarını ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır.²⁰ Bir anlamda insanın yaşam felsefesini ifade eden kader inancı, Allah-âlem ve Allah-insan arasındaki ilişkide hâkim olan ve işleyen kurallar ile bunların genel bilgisini yansıtır. Bu yüzden bireyin sahip olduğu kader algısı, onun hayata bakışını şekillendirdiği gibi, hayata bakışı ve yaşama biçimi de kader algısını etkiler.²¹

Kâinata yaratılan her varlığın, kendisine has bir kaderi vardır; insanın kaderi de akıl ve irade verilerek iyilik ya da kötülük yapabilecek şekilde var olmasıdır. İnsanın yaratılış gayesi, Allah tarafından tespit edilmiş olmasına rağmen bu hedefin gerçekleştirilmesi insana bırakılmıştır. İnsan akli ve iradesiyle bu hedefi gerçekleştirme imkânına, güç ve kudretine sahiptir. Kader; akıl, irade ve tercih hakkı verilen insan

¹³ İdris Karakuş (2017). *Allı Turnam Keskinli Hacı Taşan*. Ankara: Keskin Kaymakamlığı Kültür Hizmetleri, 4.

¹⁴ Göç olgusunun türkülerde yansımalarına bir örnek olarak bk. Cengiz Özkarakbekir. *Bir Gurbet Türküsi; Emirdağ Belgeseli*. 1, erişim: 27 Haziran 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=gtoixOKsEgU>, 4.48-7.38.

¹⁵ Karakuş, 4.

¹⁶ Karakuş, 4.

¹⁷ Türkü Sitesi. *Türk'üz Türkü Çağırırız*. erişim: 5 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_turk_uz_turku_u_cagiririz.html.

¹⁸ Mehmet Özbek (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı 1 Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 11.

¹⁹ Veysel Şahin, 107.

²⁰ Yusuf Şevki Yavuz (2001). *Kader. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 24/58. Kader kelimesinin semantik tahlili ve Kur'an'daki kullanımlarına dair ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Bayraktar Karahan (2013). *Dua ve Kader*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 57-91.

²¹ Öge, 57.

söz konusu olduğunda, neticesinden lehte ve aleyhte bireyin sorumlu olduğu fiillerinde hür ve istediğini yapabilecek şekilde yaratılmış olmasıdır.²² Başka bir ifadeyle özgür bir iradeye ve eylemde bulunma kudretine sahip kılındığından yaptıklarından sorumlu tutulan insanın fitrî yapısı ve bu yapıyla farkına vararak, idrak ederek ve muhakemede bulunarak yargılarına esas aldığı dış dünya kendisine hazır olarak verilmiştir. İnsanın hazır bulduğu bu yön *matbû'*, yani doğal bir zorunluluğun cari olduğu alan olsa da insan yapıp-etmelerinde *meccur* değildir. Bununla birlikte insanın iradesi, istitaat ve ihtiyarı *matbû'* olan verili alandan tamamen bağımsız da değildir. Şu halde insanın kaderi, *matbû'* alanla bağlantılı fakat *meccur* olmaktan düşünmek, değerlendirmek ve eylemde bulunmaktır.²³ Zira insan beden ile ruhun, *meccuriyet* ile serbestiyetin birleştiği bir varlık olup, ne mutlak *meccur* ne de mutlak faildir. Onun bazı hareket ve davranışları sadece zorunlu olarak ve daima aynı şekilde meydana gelir; bazı davranışları da iradesi devreye girmediği takdirde gerçekleşmez. İnsanın iradesi, ikinci tür davranışlarının yapılmasına da yapılmamasına da hizmet eder, istediğinde o, bunları çeşitli şekillerde yapabilir. Her ne kadar onun insanlığı ve diğer varlıklardan farkı hürriyet ve ihtiyar, yani seçme kudretinin kemalinden kaynaklanıyorsa da zorunlu fiil ve davranışlar da insan hayatının temel esaslarındandır. Şu halde insan, ıztırar ile ihtiyarı, *meccuriyet* ile hürriyeti bünyesinde toplayan bir varlıktır. Onun ihtiyarı davranışları ıztırarî hareketlerinden faydalandığı gibi, ıztırarî hareketleri de ihtiyarı davranışlarından yararlanır. İnsan hayatı, bünyesinde iradesine bağlı olmaksızın gerçekleşen işler ile istediğinde yaptığı, istemediğinde de terk ettiği fiillerinin etkileşimi içerisinde devam eder.²⁴ Bu bakımdan insanın etrafındaki kendisiyle bağlantılı olaylara dair kaderin izahında, meydana gelen fiilin ya da olayın ortaya çıkışında bizzat insanın kendisinin yetkisi, etkisi ve sorumluluğu göz ardı edilememelidir.

Kader kavramı ele alınırken; İnsanoğlunun etrafında meydana gelen/gelecek olayların, ilahî irade tarafından ezeli ilimle tayin ve tespitini vurgulayan *cebr/icbar* odaklı bir anlayışla temellendirilmesi, söz konusu olaylarla bağlantılı bir şekilde hayatını devam ettiren insanın iradesinin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Böylece hayatın akışı içerisinde özne/sorumlu bir öge olarak insan, söz konusu kader düşüncesiyle adeta yok sayılmıştır. Kabaca, meydana gelen ve gelecek olan her şeyin ilahî planda tayin ve tespit edilmiş olduğunu ifade eden kaderin, insanlar tarafından kendi irade, tercih ve sorumlulukları kapsamındaki olay ya da davranışlara da teşmil edilerek aslı *meccrasının* dışında yanlış algılanmasında ve bunun kronikleşmiş bir inanç hüviyeti kazanmasında tarihî arkaplan son derece etkindir.

Müslümanlar arasında kader konusundaki tartışmalar geniş bir fatalizm ve kadercilik unsurunun mevcut olduğu bir muhitte gerçekleşmiştir. Bu muhitte kader düşüncesini belirtmek üzere “dehr”, “günler” ve “geceler” kavramları kullanılmaktaydı. İslam öncesi Arap kültüründe kişinin başına gelen olaylar *dehr'in* kontrolünde gerçekleşmekte olup, bu düşünce İslam öncesi Arap şiirine de yansımıştır. Çölde belirsizliklerle dolu yarının ne getireceğinin meçhul olduğu *bedevî* hayatına da uygun olan bu anlayış, çöl şartlarında her şeyin önceden tayin ve tespit edildiği, dolayısıyla bunlara karşı koymanın anlamsızlığı üzerine kurulmuştur. Bu anlayışta gelecek hadiselerle karşı koymanın anlamsızlığı yerine kişinin günlerin/kaderin getirdiğini kabul etme tavrını benimsemesi; kişi nezdinde bir nebze de olsa hayatta başarı ümidi oluşturmaktaydı. İnsan hayatını kontrol eden *dehr* düşüncesi bireyin başarısından ziyade başarısızlığının ve bahtsızlığının kaynağı olup, insanlara hedeflerini şaşırmayan oklar atarak onlara belalar ve musibetler salmaktadır.²⁵ *Dehr'in* mutlak otoritesini belirten bu anlayış zamanla kabuk değiştirerek kader öğretisi ya da inancı şeklinde Müslüman kitlelerde de karşımıza çıkmıştır.

İslam öncesi kültürdeki “akdar” kelimesi, zamanın toplumu tarafından geleceği tayin eden doğum, ölüm ve rızık gibi konularda insan gücünün erişemeyeceği kör bir kuvvet olarak algılanmıştır. Bu anlayışa göre bütün olaylar belirlenmiştir, bu olaylara karşı koymak imkânsız, hatta anlamsızdır.²⁶ Müslim b. Haccac'ın (ö. 261/ 875) kaydettiğine göre Müslümanlar arasında hicrî birinci yüzyılın ikinci yarısının başlarında kader konusu tartışılmaya başlanmıştır.²⁷ Kader kavramına yüklenen fatalist içeriğin oluşmasında, Hz. Peygamber'in vefatından sonra, hicrî birinci asırdaki siyasî tartışmaların da büyük etkisi vardır. Emevî yöneticilerinden Muaviye, siyasî otoritesini meşrulaştırma çabasının sonucu olarak ortaya koyduğu kader anlayışında, kendilerinin yönetici olarak Allah tarafından tayin edildiğini ve Allah'ın

²² Ahmet Akbulut (2018). *Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süresi*. Ankara: Otto Yayınları, 28-33.

²³ Şaban Ali Düzgün (2016). *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*. Ankara: Otto Yayınları, 72.

²⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır (1971). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1/80, 665; 2/1398; Elmalılı M. Hamdi Yazır (2011). *Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm'ın Dini İslâm. Meşrutiyyetten Cumhuriyete Makaleler*. haz. A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları, 221-226. Ayrıca bk. Sabri Yılmaz (2017). Elmalılı Muhammed Hamdi. XIX. *Yüzyıldan Günümüze Çağdaş İslam Düşüncüleri*. ed. Kemal Sözen-A. Kürşat Turgut-Sabri Yılmaz. Ankara: Divan Kitap, 202-203.

²⁵ W. Montgomery Watt (2010). *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. çev. E. Ruhi Fiğlalı. Ankara: Sarkaç Yayınları, 120.

²⁶ Karahan, 74-75.

²⁷ Müslim, “İmân”, 93. Ayrıca bk. Bekir Topaloğlu (2013). *Kelâm İlmine Giriş*. İstanbul: Damla Yayınları, 26.

tayinine karşı gelinmemesi gerektiğini savunma yoluna gitmiştir. Muaviye Hz. Ali ile girişmiş olduğu rekabetten sonra hicri 41 yılında kurduğu Emevî devletinin gayr-i meşruluk sorununu, kader kavramının ardına sığınarak çözmeye çalışmış ve kaderci düşüncenin gelişmesi için elinden geleni yapmıştır. Emevî idarecileri kader doktrinini, siyasî geleceklerinin bir garantörü olarak görmüşler, bu tutumlarını uygulamalarına da yansıtılmışlardır. Kendilerinin Allah'ın kaderini infaz ettiklerini ifade etmelerinden dolayı bu tavrı benimsemeyenlere ve itiraz edenlere karşı zaman zaman öldürmeye kadar varan yaptırımlar uygulamışlardır.²⁸ Zulmün faturasını kadere yükleyerek Emevîler, sorumluluğu üzerlerinden atmaya ve kendilerini aklamayı öncelmişlerdir. Böylece sorumluluk aşkın bir varlığa yüklenmiş, dolayısıyla hesap sorma imkânı da ortadan kalkmıştır.²⁹ Tarihi arkaplanının siyasî bir boyut da taşıdığı bu tutum, zamanla meşrulaşmış, Müslüman kitleler tarafından sorgulamadan kabul edilir hale gelmiştir.

İnsanlığın ortak sorunu olan kader problemi İslam'dan değil, insanın insan olmasından kaynaklanan bir meseledir.³⁰ İnsanın etrafında ortaya çıkan olay ve fiillerin meydana gelişinde asıl etkenin kim olduğu ve bu fiillerdeki sorumluluğun kime ait olduğu vb. konularda itikadî mezhepler farklı tutumlar benimsemişlerdir. Müslümanların büyük çoğunluğunu oluşturan Sünnî çevrelerde kader, insanların zaman zaman başlarına gelen durum ve olayları kendisine hamlettiği, olayların bütün yükünü üzerlerinden atıp sorumluluktan kurtuldukları bir anlayış olarak tebarüz etmiştir. Kader hususuna tutarlı ve bütüncül bir bakış açısından yoksun olan bu tavır, Hz. Peygamber'in vefatının üzerinden fazla bir süre geçmeden Emevî idarecileri tarafından siyasî sebeplerle kendi uygulamalarını meşrulaştırmak için kullanılmıştır.³¹ Bu yaklaşımda idareciler tarafından ortaya koyulan yaptırım ve fiillerin müsebbibi ve takdir edicisi olarak ilahî iradeye atf yapılmaktadır. Zamanla bu anlayış bazı çevrelerce benimsenip sonraki nesillere aktarılarak, insan iradesini hiçe sayan cebir temelli bir kader öğretisi olarak tarihsel süreçte Müslümanlar arasında yerleşmiştir. Kader öğretisine yönelik yanlış algıdan kaynaklanan bu anlayış, insanların kendi irade ve tercihleri sonucu meydana gelen fiillerindeki sorumluluklarından kaçmalarına, dolayısıyla hayatlarında düşünce ve eylem çelişkisinin doğmasına sebep olmaktadır.³²

Bu yaklaşımda Kur'an'daki, Allah'ın kâinata koymuş olduğu düzeni/ sünnetullahı belirten ayetler parçacı bir tavırla ele alınmış, insanın başına gelen kötülüğün kendi eliyle olduğu gerçeğini belirten ayetler³³ görmezden gelinerek kader kavramının insan hayatında meydana gelen kötülüklerin ve sıkıntılarının müsebbibi olduğu şeklinde bir algı oluşturulmuş, insan iradesi adeta yok sayılmıştır. İnanca dönüşen bu algı, insanı yaşadığı hayatta sürekli edilgen bir durumda konumlandırarak Müslümanların hem bireysel hem de toplumsal davranışlarını şekillendiren bir zihniyet biçimine dönüşmüş ve adeta değişmez bir kural haline gelerek tarih boyunca varlığını korumuştur. Gerçekten de kader kavramı, aklını kullanmak istemeyene sığınma imkânı vermekte ve insanın kendi kendisini hipnotize etmesine yaramaktadır.³⁴ Köken itibarıyla cahiliye dönemi Arap kültürüne kadar dayanan ve Emevî idarecileri tarafından kendi tutarsız ve adaletsiz uygulamalarına meşruiyet kazandırmak için kullanılan bu anlayış, tarih boyu benimsendiği kitleler sayesinde varlığını korumuş ve zaman zaman da benimseyenleri tarafından ortaya koyulan eserlere, Anadolu'da da türkülerle yansımıştır.

3. Anadolu Halkının Türküleme Yansıyan Kader Algısı

Türk milletinin metafiziği³⁵ olarak kabul edilebilen ve Anadolu halkının metafizik algısını açığa vuran türküler, toplumumuzun özelliklerini ve karakteristik yapısını ortaya koyan en önemli müzik türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkülerde, yakılmalarına yol açan yoksulluk, göç, ayrılık, ölüm gibi temel unsurların, dinî ve kültürel zeminde anlaşılması ve kabullenilmesi aşamasında kader kavramına sık sık atf yapılmıştır.

Sorumluluk duygusundan kaçan insanlar tarafından adeta günah keçisine çevrilen kader kavramının aynı tarzda algılanışı, Anadolu coğrafyasında da kendisine yer bulmuştur. İnsanların başına gelen olayların müsebbibi olarak algılanan kader, Anadolu türkülerinde "önüne geçilmez bir yazgı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki türkülerde bu duruma dair, bazen insanların başına gelen olaylar karşısındaki çaresizliklerinden dolayı kendisine söylenilebilecek bir şeyin olmadığı vurgulanırken³⁶ bazen

²⁸ Akbulut (2018), 23.

²⁹ Akbulut (2018), 161.

³⁰ Ahmet Akbulut (2016). *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. Ankara: Otto Yayınları, 251.

³¹ Akbulut (2016), 235.

³² Osman Karadeniz (1992). Kader Konusunda Bazı Yanlış Anlamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 7/193.

³³ en-Nisâ 4/111; Yûnus 10/108; eş-Şûrâ 42/30.

³⁴ Akbulut (2018), 19.

³⁵ Twitter. *İhsan Fazlıoğlu*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://twitter.com/ihsanfazlioglu/status/980184142544547841>.

³⁶ Türkü Sitesi. *Ağıt (Tanırlı Hüseyin'in Ağıdı)*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_agit_tanirli_huseyinin_agidi.html.

de insanlara karşı tavrından dolayı kendisine küsüldüğü³⁷ belirtilen ifadelere rastlanılmaktadır. Anadolu türkülerinde kader, insanları gurbete düşürüp sıladan ayıran,³⁸ genç yaşta yârin canını alıp sevgiliyi yalnız bırakan,³⁹ kişiyi sevdiğinden alıp koparan ve “kör olası” diye nitelenen⁴⁰ bir karakterde de karşımıza çıkabilmektedir. Bunun yanında türkülerde aşk ve gurbetin kader tarafından yazıldığı,⁴¹ insanları sevgi ve aşk hususunda imkânsızlıklarla dolu bir tutumla karşılayıp dengi olmayan birine düşürdüğü⁴² vurgulanırken başlarına getirdiklerinden dolayı onların canını yakan bir kuvvet olarak anılmaktadır.⁴³

Kader, bazı türkülerde kişinin hayat boyu çektiği sıkıntıların baş sorumlusu olarak görülen, onu dertten derde savuran, hiçbir işinin yolunda gitmemesine sebep olan, günlük hayatında türlü meşakkat ve musibetlere maruz bırakan bir kavram olarak da karşımıza çıkar.⁴⁴

*Bizim köyün meteliksiz Memiş'i,
Yoksulluktan yiyemezdi yemişi.
Kader ile ters giderdi her işi,
Adamcağız çekti çekti ölmedi.
Yazın karpuz yüklü kamyonundan düştü,
Tekerlerin ikisi üstünden geçti,
Bir gün ilaç diye ddt⁴⁵ içti,
Memiş Emmi kustu kustu ölmedi.
İt daladı kırk gün yaptılar aşı,
Sanırsın Azrail bunun kardaşı,
Üstüne devrildi değirmen taşı,
Bizim Memiş çekti çekti ölmedi.⁴⁶
Boynunu bükerek gelip geçenin,
Kederi gariptir halı gariptir.
Her köşe başında avuç açanın,
Kaderi gariptir eli gariptir.
Yardım etmiyorsan bari hor görme,
Vurmuş felek zaten bir de sen vurma,
Vurup da Garib 'in omuzun' kırma,
Omuzu gariptir kolu gariptir.⁴⁷
Nan ü kasemnâ'da taksimde Mevla⁴⁸
Perişan kısmeti bana mı verdin?
Âleme gösterdin zevk ile sefâ,
Tükenmez dâvayı bana mı verdin?
Bilmem ne tecelli bilmem ne hikmet,
Âleme gösterdin dane-yi kısmet,
Yeter gayrı felek çektiğim zahmet,
Derdinen mihneti bana mı verdin?⁴⁹*

³⁷ Türkü Sitesi. Ağgül Seni Cemekanda Görmüşler. erişim: 7 Mayıs 2018,

http://www.turkuler.com/sozler/turku_aggul_seni_cemekanda_gormusler_uh.html.

³⁸ Şarkı Alternatifim. Aşık Mahsuni Şerif-Kara Gözlüm Ağlama. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://sarki.alternatifim.com/sarkici/asik-mahsuni-serif/kara-go zlum-aglama>.

³⁹ Türkü Sitesi. Alverin Sandığımdan Kürkümü. erişim: 7 Mayıs.2018,

http://www.turkuler.com/sozler/turku_aliverin_sandigimdan_kurkumu.html.

⁴⁰ Türkü Sitesi. Beyler Deresinden Aştı Geddiği. erişim: 7 Mayıs 2018,

http://www.turkuler.com/sozler/turku_beyler_deresinden_asti_gedigi.html.

⁴¹ Türkü Sitesi. Beyhude. erişim: 7 Mayıs.2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_beyhude.html.

⁴² Türkü Sitesi. Bir Gemim Var Adalara Yaslanır. erişim: 7 Mayıs.2018,

http://www.turkuler.com/sozler/turku_bir_gemim_var_adalara_yaslanir.html.

⁴³ Türkü Sitesi. Bu Sene de Bizim Ekin Kurudu. erişim: 7 Mayıs.2018,

http://www.turkuler.com/sozler/turku_bu_sene_de_bizim_ekin_kurudu.html.

⁴⁴ Ahmet Cengiz. Âşık Hacı Karakılçık-Memiş Emmi. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=JeHwyoilBEg>, 0.19-6.10.

⁴⁵ Anadolu'da halkın bahçe, bostan vb. işlerinde zararlı böcekleri öldürmek için kullandığı ilaçların en önemlilerinden biridir.

⁴⁶ Antoloji. Memiş Emmi. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://www.antoloji.com/memis-emmi-siiri/>, Cengiz, “Âşık Hacı Karakılçık”, 0.19-6.10.

⁴⁷ Türkü Dostları. Boynunu Bükerek Gelip Geçenin. erişim: 3 Aralık 2018, <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=24634>.

⁴⁸ (Nahnü Kasemnâ) ifadesindeki “h” harfi bozlağa girişte söyleyişi zorlaştırıldığı için “h” sesi bozlağın/türkünün icrasında düşürülmüştür. Bk. Karakuş, 238.

⁴⁹ Karakuş, 238.

Yukarıdaki türküler, kader kavramına yüklenen muhteva bakımından oldukça ilginçtir.⁵⁰ Âşık Hacı Karakılıç tarafından seslendirilen Memiş Emmi⁵¹ adlı türküde, Memiş Emmi adlı kişinin hayatının belli dönemlerinde maruz kaldığı sıkıntıların, işlerinin kaderle ters gitmesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu eserde kaderle arası barışık olmayan bir kişiyi serencamı saz ve söz eşliğinde dillendirilmektedir. Neşet Ertaş'ın yukarıdaki eserinde ise, "Biz doğduğumuzdan beri yoksulduk, Varlığını görmedik ki yoksulluktan şikâyet edelim" cümlesinde de ifade ettiği⁵² yoksulluk düşüncesi ozan tarafından saz ve söz eşliğinde yorumlanmıştır. Ozan, halkın içine düştüğü yoksulluğu kader kavramı üzerinden ortaya koymuş, bu düşüncenin bir dışavurumu olan "gariplik" olgusunu ele almıştır.⁵³ Âşık Dertli'ye ait olan "Nahn-ü Kasemnâ'da Taksimde Mevla" adlı şiirin⁵⁴ ilk ve son dörtlüklerinde kelime ve mısra değişiklikleriyle okuduğu bozlak formundaki⁵⁵ eserdir. Bu eserde kader inancının dayandırıldığı düşünce, felek kavramı üzerinden ifade edilmiştir. "...Oysa dünya hayatında onların rızıklarını (geçimlerini) biz taksim ettik..." (el-Zuhruf 43/32) ayeti üzerinden bir tavrın ele alındığı eserde kişinin rızık ile ilgili durumu/konumu âşık tarafından sorgulanmış ve isyanvâri bir tutumla ifade edilmiştir. Dertli'nin kendi ifadelerinde⁵⁶ hitap doğrudan Mevla'ya olup söz konusu olayların müsebbibi olarak Mevla ön plana çıkarılmakta, hatta Mevla'nın, feleğin zehrini de insana bizzat içirdiğinden şikâyetçi olunmaktadır. Hacı Taşan'ın ifadelerinde ise ilk kıtada orjinalinde olduğu gibi hitap Mevla'ya olup; ikinci dörtlükte felek kavramı da ön plana çıkarılmıştır. Yani felek kavramı üzerinden kader düşüncesi ifade edilmiştir. Söz konusu eserde felek kavramı üzerinden dile getirilen kader inancı, âşığın aciziyet/teslimiyet-şikâyet, itaat-isyan odaklı duygularına tercüman olarak kullanılmıştır.⁵⁷ Âşık Halk geleneğine mensup ozanların eserlerinde sıklıkla rastlanan bu durum, benimsemiş oldukları mukaddesat düşüncesi ile mukadderat düşüncesi arasında bir uyum arayışının sonucu olmalıdır.

Yazımı kışa çevirdin,
Karlar yağdı başa Leylam.
Viran oldu evim yurdum,
Ne söylesem boşa Leylam.
Yardan ayrı kalmak ölüm,
Söyle ne olacak halım?

⁵⁰ Söz konusu bakış açısını barındıran daha fazla türkü için bk. *Âşık Mahsuni Şerif-Mamudo Kurban Niye Doğdun?*. <http://sarkisozuceviri.com/asik-Mahsuni-serif-mamudo-kurban-niye-dogdun-sarki-sozleri/>, *Bu sene de Bizim Ekin Kurudu*. https://www.youtube.com/watch?v=SD7k-Dc_IAE.

⁵¹ Söz konusu türkü ve bu türkünün dayandığı realitesi (hikâyesi) hakkında daha fazla bilgi için bk. Cengiz. *Âşık Hacı Karakılıç*. 0.19-6.10.

⁵² Haşim Akman (2006). *Gönül Dağında Bir Garip "Neşet Ertaş Kitabı"*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.

⁵³ Gariplik olgusu hakkında detaylı bilgi için bk. Gülcan Zengin (2012). Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2/1: 5-9.

⁵⁴ Muzaffer Uyguner (1991). *Dertli, Yaşamı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 74.

⁵⁵ Müzik Play. *Hacı Taşan-Perişan Kısmeti Bana mı Verdin (Official Audio)*. erişim: 10 Aralık 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=TKjT-I4wG10>.

⁵⁶ Uyguner, 74.

Nahnü kasemnâ'da taksimde Mevlâ
Bun noksan kısmeti bana mı verdin
Âleme safalar eyledin atâ
Dert ile mihneti bana mı verdin
Geleli dünyaya rahm-i maderden
Gönül şad olmadı gamdan kederden
Türlü serencamlar geçirdik serden
Hep gam ü kasveti bana mı verdin
İçirdin feleğin cem-i zehrini
Aldı gam leşkери gönül şehrinin
Yeter bunca demdir çektim kahrımı
Diyar-ı gurbeti bana mı verdin
Bu nasıl tecelli, bilmem ne hikmet
Serpilmiş âleme dane-i kısmet
Dertli'yi gurbette koydun akıbet
Fırakı hasreti bana mı verdin.

⁵⁷ Türkülerde felek kavramının kader inancını ifade etmek üzere kullanımına dair daha fazla bilgi ve örnek için bk. Sabri Yılmaz-Ramazan Çalkan (2018). Kader İnancının Anadolu Türkülerindeki İzdüşümü: Felek. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi-Bildiriler*. ed. Mehmet Şahin-Şeref Göküş, Antalya, 1-10; Yavuz Şen (2017). Türkülerde Felek Kavramı. *Akademik Bakış Dergisi*, 61/404-422.

Böyle kader böyle zulüm,
Gelir garip başa Leylam.⁵⁸
Keklik gibi kanadımı süzmedim,
Murad alıp doya doya gezmedim,
Bu kara yazıyı kendim yazmadım.
Alnuna yazılmış bu kara yazı,
Kader böyleymiş ağlarım bazı,
Gönül ey ey sebep ey.⁵⁹
Bir gemim var adalara yaslanır,
Yağmur yağar yelkenleri ıslanır,
Bir gün olur deli gönül uslanır.
Bir gemim var salıverdim engine ,
Kaderim bu düşemedim dengime,
Şimdi rağbet güzel ile zengine.⁶⁰

Yukarıdaki kısımda ise ayrılık olgusunu kader inancı çerçevesinde ele alan türküler verilmiştir. Bu eserlerde yârden uzak kalmak olan ayrılık, bazen zulüm olarak addedilmekte, bu zulmün ve böyle bir kaderin ancak "garip" bir kişiye isabet edeceği ifade edilmektedir. Söz konusu eserlerde kader, hayat şartlarının gereği olan ayrılığın nedeni olarak gösterilmiştir.⁶¹ Bu durumu temellendirirken bu olayın/olgunun, kişinin alın yazısı olarak meydana geldiği/geleceği ifade edilmektedir. Ayrılık olgusunun yanı sıra "dengine düşememe" durumunun da kader inancıyla dile getirildiği görülmektedir. İnsan hayatının şekillenmesinde ve bireyin gelecek tasavvurunun temellendirilmesinde en önemli hayat evrelerinden birisi de evlilik ve eş seçimidir. Türkülerde ise bu durum hoşnutsuzluk veya hoşnutsuzluk olguları üzerinden kaderle ilişkilendirilmektedir. Başka bir ifadeyle bunların, bireylerin kendi irade ve tercihleri göz ardı edilerek kaderin bir sonucu oluştuğu dile getirilmektedir.

Ervah-ı ezelde levh-i kalemde,
Bu benim bahtımı kara yazdılar.
Gönül perişandır devri âlemde,
Bir günümü yüz bin zara yazdılar.
Aşk benimle eyler daim kıyl-ü kal,
Daha sabretmeye kalmadı mecal.
Derdim taksimlara kıldım arzuhal,
Dedi neylim bahtın kara yazdılar.
Olaydım onlara ikbali yaver,
El etse sevdiğim acep el ne der.
Bilmem tecelli mi yoksa ki kader,
Sümmani'yi bir kenara yazmışlar.
Yazanlar Leyla'nın Mecnun kitabın
Sümmani'yi bir kenara yazmışlar.⁶²
Beni böyle bu hallere getiren,
O kadere lanet yazıya lanet.
Böyle acılarla ömrüm bitiren,
O kadere lanet, yazıya lanet, güzele lanet.
Ağla ey Nesimi sen sana acı,
Bulunmaz dermanın yoktur ilacı,
Bahtın kara senin kaderin acı,
O kadere lanet, yazıya lanet, güzele lanet.⁶³

⁵⁸ Şarkı Sözleri. *Yazımı Kısa Çevirdin*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/23728/yazimi-kisa-cevirdin>.

⁵⁹ TRT Repertuarı No: 1162, Şarkı Sözleri. *Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/7386/keklik-gibi-kanadimi-suzmedim>.

⁶⁰ TRT Repertuarı No: 1359, Şarkı Alternatifim. *Genç Osman-Bir Gemim Var Adalara Yaslanır*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://sarki.alternatifim.com/sarkici/genc-osman/bir-gemim-var-adalara-yaslanır>.

⁶¹ Ayrıca bk. TRT Repertuarı No: 4305, *İnişte Yokuşta Ata Binmezdim*; TRT Repertuarı No: 3819, *Şen Olsun Ürgüp Dumanın Gitmez*; TRT Repertuarı No: 3731, *Dağlar Dağladı Beni*; TRT Repertuarı No: 611, *Ben de Şu Dünyaya Geldim Geleli*; TRT Repertuarı No: 3652, *Bunca Kahır Bunca Derdi*; TRT Repertuarı No: 2040, Şarkı Alternatifim. *Çarşambayı Sel Aldı*; TRT Repertuarı No: 2255, *Türkü Sözü. Alverin Sandığımdan (Cafer)*. Ayrılık-kader ilişkisine dair hikâyeleri/realiteleri ile beraber iki eser için bk. *Denek Dağı Bozlağı*. Karakuş, 205-214; *Giyindim Kuşandım Gittim Düğüne*. Karakuş, 248-250.

⁶² TRT Repertuarı No: 3851. *Ervah-ı Ezelden Levh-i Kalemden*. erişim: 3 Aralık 2018, <https://www.antoloji.com/ervahi-ezelden-levh-i-kalem-den-siiri/>.

⁶³ Şarkı Sözleri. *O Kader Kader Değil*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://www.sarki-sozleri.net/ali-ekber-cicek-o-kader-kader-degil>.

Ömür defterimden sayfa azaldı,
Kara gözlüm yıllar önce neredeydin?
Dert çoğaldı gayri kervan yol aldı,
Kara gözlüm yıllar önce neredeydin?
Kaderime isyanım var zarım var,
Sinem yandı köz köz oldu narım var.
Geç de kalsan yüreğimde yerin var,
Kara gözlüm yıllar önce neredeydin?⁶⁴

Yukarıdaki eserlerin teması açısından kader kavramının ele alındığı bağlam⁶⁵ oldukça önemlidir. Bu eserlerde, bireyin alın yazısının/bahtının kara yazılmasının bir hüküm olarak kabullenilişinin yanında başa gelenlerin alın yazısının sonucu olarak görülmesi, hem şikâyet hem de itaat makamı olarak kaderin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Âşıklar ve ozanlar eserlerinde söz konusu makama yönelik yer yer isyan içerikli duygularını ifade etmiş, zaman zaman da kaderi taşa tutmuş, fakat onun hükmüne itaat etmekten başka çıkar yol bulamamışlardır.

Türkülerde kader, belirleyici ve düzenleyici bir kuvvet olarak algılanmıştır. Onun işleyiş prensibi kimse tarafından çözülemeyeceği için hükümlerine karşı takınılacak tavır kabullenme ve boyun eğmeden başkası değildir. Cengiz Aytmatov'un "Kader! Değiştirilmesi ve önceden bilinmesi mümkün olmayan bir hakikat."⁶⁶ ifadesinde belirttiği tutum, çoğu zaman türkülerdeki işlenişle paralellik arz etmektedir. Allah'ın mutlak kudreti karşısında acizliğinden diz çöken Ziya Paşa'nın gök kubbe altında insanı kaza oklarından koruyacak herhangi bir siperin olmadığını ifade eden "Yoktur siper bu kubbe-i firuze-fâmda / Zerrât cümle tîr-i kazâya nişânedir." beytinde vurguladığı tutum⁶⁷ ile türkülerdeki boyun eğme tutumu hemen hemen birbirinin aynısıdır. Anadolu halkının inanç dünyasını da yansıtan türkülerde kader, insanoğlunun zorluk ve sıkıntılar karşısında kendi sorumluluğunu göz ardı ederek çoğu zaman yöneldiği isyankarlığı itaatkârlıkla dengeleme çerçevesinde ele alınmıştır. Dolayısıyla Anadolu türkülerinde, benimsenen mukadderat ile mukaddesat düşüncesi arasında bir uzlaştırma çabası ve uyum arayışı da görülebilmektedir.

Akıl ve irade verilerek diğer varlıklardan farklı bir konumda hürriyet ile mecburiyeti bünyesinde barındıran insanın kaderi, fıtraten iyi ya da kötü fiillerini tercih edebilecek bir imkâna sahip olması ve yaptıklarından sorumlu tutulmasını gerektirdiği⁶⁸ halde kader, zulümlerin ve musibetlerin müsebbibi olarak algılanmış, dolayısıyla ortaya çıkan sonuçların sorumluluğu bu kavram üzerinden ilahî iradeye atfedilme yoluna gidilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, mükellefiyet çağından itibaren dinî yükümlülükler muhatap olan ve hesabını vermek üzere hayatını şekillendirme hususunda kurucu özne insan, zamanla edilgen bir konuma indirgenmiştir. Kur'an'ın bütünlüğü⁶⁹ dikkate alındığında ayetlerde ortaya konulduğu haliyle, insanların doğmadan önce nasıl hareket edeceği, ne yapacağı tarzında değişmez bir şekilde önceden yazılma, halk arasında "alın yazısı" olarak bilinen, şarkı ve türkülere yansıyan bir kader mevzu bahis değildir.⁷⁰ Bu bakımdan Anadolu halkının türkülere yansıyan kader algısı, İslam dininin ana ilkeleri ve varlıklar arasında insanı yerleştirdiği konum ve değer ile çelişmektedir.

Sonuç

İnsanoğlunun hayatı anlamlandırma çabasının sonucu olarak ortaya çıkan müzik olgusuna zamanla farklı toplumlar tarafından yeni formlar kazandırılmıştır. Dil ve edebiyat gibi müzik de içinde doğduğu toplumun karakteristik yapısını yansıtmaları; toplumda meydana gelen olay ve durumları ifade etmesi; aşk, acı, sitem, gurbet, yoksulluk, göç, savaş gibi durumları sanat vasıtasıyla müşahhas kılması bakımından ortaya çıktığı kültürün başlıca araçlarından biridir. Müziğin bir formu olan ve Anadolu toplumunun yaşadığı göç, savaş, ayrılık, ölüm gibi birçok olguyu konu edinen türküler de Anadolu halkının duygu, düşünce ve inançlarını yansıtan en önemli kültür mirasıdır.

Anadolu halkının hayat boyu karşılaştığı, daha çok da kendisini kolayca baş edilemeyen çeşitli sıkıntı ve zorluklarla yüz yüze bırakan hadiseler söz konusu olduğunda öne çıkan kader inancı, türkülerde de dikkat çeken en önemli unsurlardan biridir. Meydana gelen ya da gelebilecek olayların ilahî irade

⁶⁴ TRT Repertuar No: 189. Türkülerimiz. Biz. *Oy Bir Sigara Ver Bana*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkulerimiz.biz/turku_sozleri-7123-OY-BiR-SiGARA-VER-BANA-sozleri.html#.WzjKFtUzbiU.

⁶⁵ Söz konusu bağlamı barındıran türküler için bk. TRT Repertuar No: 4251. *Emmiler Emmiler*. TRT Repertuar No: 139. *Gine Ak Yokuşu Duman Bürüdü*.

⁶⁶ Cengiz Aytmatov (20017). *Dağlar Devrildiğinde-Ebedi Nişanlı*. İstanbul: Ufuk Kitapları, 5.

⁶⁷ Orhan Söylemez (2009). Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kader ve Kadercilik. *Gazi Türkiyat Dergisi* 5/308.

⁶⁸ Sabri Yılmaz (2006). Hak Dini Kura'n Dili'nde Kader İnancı ve İnsan Hayatındaki Yeri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/146, 155, 161.

⁶⁹ en-Nisâ, 4/111; el-Hicr, 15/21; er-Ra'd, 13/8; el-Furkân, 25/2; el-Kamer, 54/49; el-Mürselât, 77/20-23.

⁷⁰ Cihat Tunç (1987). Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/4.

tarafından tayinini ifade etmek üzere insanlar kader kavramına sık sık atıf yapmış, baş etmekte zorlandıkları olayların sebebi olarak gördükleri kader, adeta günah keçisine çevrilmiş, bu anlayış türkülerde de yansımıştır. Anadolu halkı, esaslarının tespiti ve çerçevesinin çizilmesi hicrî birinci asra kadar dayanan dinî ve kültürel arka plana sahip bir sosyal yapıdır. Hicrî birinci asrın yarısından itibaren Müslümanlar üzerinde hâkimiyet kuran Emevîler tarafından, Kur'an'ın temel esasları ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ile ortadan kaldırılan İslam öncesi fatalist anlayış yeniden canlandırılmış ve baskı yoluyla bir inanç ilkesine dönüştürülmüştür. Emevî yöneticilerinden Muaviye, siyasî otoritesini meşrulaştırma çabasının sonucu olarak ortaya koyduğu kader anlayışında, kendilerinin yönetici olarak Allah tarafından tayin edildiğini ve Allah'ın tayinine karşı gelinmemesi gerektiğini topluma kabul ettirme yoluna gitmiştir. Hz. Ali ile girişmiş olduğu mücadelenin akabinde kurduğu Emevî devletinin gayr-i meşruluk sorununu Muaviye, kader kavramının ardına sığınarak çözmeye çalışmış ve kaderci düşüncenin yerleşmesi için elinden geleni yapmıştır. Emevî idarecilerince siyasî geleceklerinin bir garantörü olarak görülen kader doktrini, aynı zamanda bir inanç esasına dönüştürülmüş, zamanla bu esas Müslümanların büyük çoğunluğu tarafından sorgulanmadan kabul edilir hale gelmiştir.

İnsanoğlunun zorluk ve sıkıntılar karşısında kendi sorumluluğunu göz ardı ederek çoğu zaman yöneldiği isyankârlığı itaatkârlıkla dengeleme arayışı esnasında bir sığınak olarak görülen kader inancı, uzun bir geçmişe sahip Müslüman-Türk toplumunun duygu, düşünce ve inançlarının bir çeşit ifade aracı olan Anadolu türkülerinde de belirleyici ve düzenleyici bir kuvvet olarak algılanmıştır. Böyle algılanan kaderin işleyiş prensibi, kimse tarafından çözülemeyeceği için de hükümlerine karşı takınılacak tavır, türkülerde yer yer isyankârlık eğilimli olsa da çoğunlukla kabullenme ve boyun eğme yönünde tezahür etmektedir. Ancak, Anadolu halkının türkülerde yansıyan söz konusu kader algısının, İslam dininin ana ilkeleri ve varlıklar arasında insanı yerleştirdiği konum ile çeliştiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ahmet (2016). *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. Ankara: Otto Yayınları.
- Akbulut, Ahmet (2018). *Müslüman Kültürde Kuran'a Yabancılaşma Süreci*. Ankara: Otto Yayınları.
- Akman, Haşim (2006). *Gönül Dağında Bir Garip "Neşet Ertaş Kitabı"*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aytmatov, Cengiz (2007). *Dağlar Devrildiğinde-Ebedi Nişanlı*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Düzgün, Şaban Ali (2016). *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*. Ankara: Otto Yayınları.
- Isparta Valiliği (1998). *Isparta'nın Folklorik Yapısı*. Isparta: Altıntaş Matbaası.
- Karadeniz, Osman (1992). Kader Konusunda Bazı Yanlış Anlamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/193-241.
- Karahan, Fatma B (2013). *Dua ve Kader*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Karakuş, İdris (2017). *Allı Turnam Keskinli Hacı Taşan*. Ankara: Keskin Kaymakamlığı Kültür Hizmetleri.
- Kırılmaz, Dilek (2007). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserlerinde İtikat, İbadet ve Ahlak ile İlgili Motifler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köprülü, M. Fuad (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Meriç, Cemil (2016). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc (1374-75). *Sahîhu Müslim*. nşr. Muhammed Fuad Abdülbâki. Kâhire.
- Onay, A. Talat (2012). *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Türler*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Öge, S (2014). Arabesk Kader Algısı- Orhan Gencebay Örneği-. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41/47-76.
- Özbek, Mehmet (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı 1 Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özmen, Nebile (2014). Kültürel ve Dinî Kodlarıyla Kültürel Belleğimizde Rumeli Türküleri. *Toplum Bilimleri Dergisi* 8/2 (Temmuz 2014): 75-94.
- Sami, Şemseddin (2004). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Söylemez, Orhan (2009). Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kader ve Kadercilik. *Gazi Türkiyat Dergisi* 5/ 303-320.
- Şahin, Veysel (2013). Kültürel Bellek Mekanı Olarak Türküler. *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*. 103-112. ed. Kadir Pürlü. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Şen, Yavuz (2017). Türkülerde Felek Kavramı. *Akademik Bakış Dergisi*, 61/404-422.
- Topaloğlu, Bekir (2013). *Kelâm İlmine Giriş*. İstanbul: Damla Yayınları.
- Tunç, Cihat (1987). Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987): 1-11.
- Uğurlu Nurer (2009). *Halk Türkülerimiz Folklor ve Etnografya*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Uyguner, Muzaffer (1991). *Dertli, Yaşamı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Vural, Feyzan G. (2011). Türk Kültürünün Aynası Türküler. *e-Journal Of New World Sciences Academy* 6/397-411.
- Watt, W. Montgomery (2010). *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. çev. E. Ruhi Fiğlah. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Yavuz, Yusuf Şevki (2001). Kader. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/58-63. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (2011). Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm'ın Dinî İslâm. *Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler*. haz. A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya. 215-259. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (1971). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Yılmaz, Sabri (2017). Elmalılı Muhammed Hamdi. *XIX. Yüzyıldan Günümüze Çağdaş İslam Düşünürleri*. ed. Kemal Sözen-A. Kürşat Turgut-Sabri Yılmaz, 183-209. Ankara: Divan Kitap.
- Yılmaz, Sabri (2006). Hak Dini Kur'an Dili'nde Kader İnancı ve İnsan Hayatındaki Yeri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/145-163.
- Yılmaz, Sabri-Çalkan, Ramazan (2018). Kader İnancının Anadolu Türkülerindeki İzdüşümü: Felek. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi-Bildiriler*. ed. Mehmet Şahin-Şeref Göküş, 1-10. Antalya.
- Zengin, Gülcan (2012). Neşet Ertaş Türkülerinde Gariplik Teması. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 2/1: 5-9.
- Zeybek, Şerife Nihal (2015). Ege Türkülerinde Giyim-Kuşam ve Tesettür. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3/119-138.

- Antoloji.com. *Ervah-ı Ezelden Levh-i Kalemden*. erişim: 3 Aralık 2018, <https://www.antoloji.com/ervahi-ezelden-levh-i-kalemden-siiri/> .
- Cengiz, Ahmet. *Âşık Hacı Karakılıç-Memiş Emmi*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=JeHwyoilBEg>.
- Cırık, Erdem. *Âşık Mahsuni Şerif-Maudu Kurban Niye Doğdu*. erişim: 3 Aralık 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=8W8BgrDQrH88> .
- Müzik Play. *Hacı Taşan-Perişan Kusmeti Bana mı Verdin (Official Audio)*. erişim: 3 Aralık 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=TKJT-I4wGI00> .
- Özkarabekir, Cengiz. *Bir Gurbet Türküsü; Emirdağ Belgeseli 1*. erişim: 27 Haziran 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=gtoixOKsEgU>.
- Şah Plak. *Âşık Mahsuni Şerif-Bu Sene de Bizim Ekin Kurudu*. erişim: 3 Aralık 2018, https://www.youtube.com/watch?v=SD7k-Dc_IAE .
- Şarkı Alternatifim. *Âşık Mahsuni Şerif-Kara Gözlüm Ağlama*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://sarki.alternatifim.com/sarkici/asik-Mahsuni-serif/kara-gozlum-aglama>.
- Şarkı Alternatifim. *Genç Osman-Bir Gemim Var Adalara Yaslanır*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://sarki.alternatifim.com/sarkici/genc-osman/bir-gemim-var-adalara-yaslanir>.
- Şarkı Alternatifim. *Orhan Hakalmaz-Çarşambayı Sel Aldı*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://sarki.alternatifim.com/sarkici/orhan-hakalmaz/carsambayi-sel-aldi>.
- Şarkı Sözleri Çeviriler. *Âşık Mahsuni Şerif Mamudo Kurban Niye Doğdu Şarkı Sözleri*. erişim: 7 Mayıs 2018. <http://sarkisozuceviri.com/asik-Mahsuni-serif-mamudo-kurban-niye-dogdun-sarki-sozleri/>.
- Şarkı Sözleri Çeviriler. *Evlerine Varamadım Gazelden*. erişim: 7 Mayıs 2018. <http://sarkisozuceviri.com/evlerine-varamadim-gazelden-turku-sozu/>.
- Şarkı Sözleri, *Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/7386/keklik-gibi-kanadimi-suzmedim>.
- Şarkı Sözleri. *Âşık Mahsuni Şerif- Bu sene de Bizim Ekin Kurudu*. erişim: 7 Mayıs 2018. <http://sarkisozleri.sitesi.web.tr/asik-Mahsuni-serif/bu-sene-de-bizim-ekin-kurudu.html>.
- Şarkı Sözleri. Net. *Âşık Mahsuni Şerif Kara Gözlüm Ağlama*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://www.sarki-sozleri.net/asik-Mahsuni-serif-kara-gozlum-aglama>.
- Şarkı Sözleri. *O Kader Kader Değil*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://www.sarki-sozleri.net/ali-ekber-cicek-o-kader-kader-degil>.
- Şarkı Sözleri. *Yazımı Kışa Çevirdin*. erişim: 7 Mayıs 2018, <https://www.sarkisozleri.bbs.tr/sarki/23728/yazimi-kisa-cevirdin>.
- Şarkı Sözleri-Bul. *Beyler Deresinden Aştı Gediği*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://sarkisozu.kahkaha.gen.tr/muhabet-turkuleri/beyler-deresinden-asti-gedigi/sarkisozleri/>.
- Şarkı Sözleri-Bul. *Gine Ak Yokuşu Duman Bürüdü*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://sarkisozu.kahkaha.gen.tr/hesna-yazicioglu/gine-ak-yokusu-duman-burudu/sarkisozleri/>.
- Türkü Dostları. *Boynunu Bükerek Gelip Geçenin*. erişim: 3 Aralık 2018, <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=24634> .
- Türkü Sitesi *Beyler Deresinden Aştı Gediği*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_beyler_deresinden_asti_gedigi.html.
- Türkü Sitesi. *Ağgül Seni Camekanda Görmüşler*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_aggul_seni_camekanda_gormusler_uh.html.
- Türkü Sitesi. *Ağıt (Tanırlı Hüseyin'in Ağıdı)*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_agit_tanirli_huseyinin_agidi.html.
- Türkü Sitesi. *Alverin Sandığımdan Kürkümü*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_aliverin_sandigimdan_kurkumu.html.
- Türkü Sitesi. *Beyhude*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_beyhude.html.
- Türkü Sitesi. *Bir Gemim Var Adalara Yaslanır*. erişim: 7 Mayıs 2018, http://www.turkuler.com/sozler/turku_bir_gemim_var_adalara_yaslanir.html.
- Türkü Sitesi. *Emmiler Emmiler*. erişim: 7 Mayıs 2018. http://www.turkuler.com/sozler/turku_emmiler_emmiler.html.
- Türkü Sitesi. *Türk'üz Türkü Çağırırız*. erişim: 5 Mayıs 2018. http://www.turkuler.com/sozler/turku_turk_uz_turk_u_cagiririz.html.
- Türkü Sözü. *Alverin Sandığımdan (Cafer)*. erişim: 7 Mayıs 2018. <http://www.turkusozu.com/t-turkusozu/1296-aliverin-sandigimdan-cafer-turkusunun-sozleri.html>.
- Türkülerimiz. Biz. *Oy Bir Sigara Ver Bana*. erişim: 7 Mayıs 2018. http://www.turkulerimiz.biz/turku_sozleri-7123-OY-BiR-SiGARA-VER-BANA-sozleri.html#.WzjKFtUzbiU.
- Twitter. *İhsan Fazlıoğlu*. erişim: 7 Mayıs 2018. <https://twitter.com/ihsanfazlioglu/status/980184142544547841>.